

Združevanje in nadzorovanje

Janez Pečar*

Za vsako združevanje je ključna prostovoljnost. Država navadno dovoljuje le tisto združevanje, ki je skladno s splošnimi interesi, ti pa se oblikujejo po političnih izhodiščih. Ljudje se združujemo zaradi nekaterih interesov ali zadovoljevanja določenih potreb, ki jih sami in posamezno ne bi mogli doseči ali uresničevati. Združevanje nam je dopustno zato, ker država omogoča le nekatere »servisne« dejavnosti, druge pa si ljudje lahko zagotavljamo sami, pod njenim nadzorstvom ali z njenim omejevanjem. Člane strank, združenj, društev, družbenih organizacij, verskih skupnosti itd. nadzoruje država in mehanizmi lastnih združenj, ki opazujejo vsaj tisti del njihovega vedenja, ki izhaja iz narave združevanja. Zato je tudi življenje »združevanj« do neke stopnje sformalizirano oz. regulirano ter vedenje v njem omejevano in formalno nadzorovano od posebej postavljenih mehanizmov, neformalno pa kot v družbi sploh, z običaji, navadami, tradicijami, rituali ipd.

Prostovoljnost vpliva tudi na izražanje moči v institucionaliziranih skupinah. Toda tisti, ki jih vodijo, imajo večje možnosti obvladovanja drugih kot tisti, ki so oddaljeni od središča moči. Zato so vodilne pozicije in posebni kontrolni mehanizmi pomembni vzvodi za vzdrževanje konformizma in discipliniranja članov, kljub morebitni demokratičnosti in samoodvisnosti. Ti se navzven izražata tudi s simboli, ki so čutni zraz komuniciranja in vplivanja na trdnost navznoter in poudarjanje moči navzven. Kajti vsako združevanje je motivirano s cilji, ki jih mora dosegati za svoje članstvo, to pa ima več moči, kolikor bolj je kohezivno in prodorno in kolikor bolj zastopa svoje interese.

Ključne besede: družbene skupine, interesne skupine, združenja, oblike, delovanje, mehanizmi družbenega nadzorstva.

UDK 316.738:316.353.

Quod omnibus commune est, facile fertur
(Kar je vsem skupno, je lahko prenašati)

Združevanje je (tudi v kontrolnem smislu) pojmovano kot iskanje določene blizkosti med ljudmi zaradi občutkov enotnosti, ki nastaja s prostovoljnim sporazumevanjem. **Prostovoljnost je ključna sestavina združevanja**, ki svojih lastnosti ne izgubi niti takrat, kadar člani pristajajo na omejevanje svobode na določenem področju in s tem omogočajo nastajanje avtoritet, ki nato vodijo neko organizacijo. Z združevanjem v organizacije pa posamezniki dobivamo večji pomen kot bi ga imeli ločeno, vsak za sebe. Združevanje je torej možnost za uresničevanje nekega posebnega vendar skupnega interesa in sredstev za upiranje raznim oviram, ki jih pred ljudi navadno postavlja državna oblast s svojo regulacijo, nenazadnje tudi s tem, da sploh brani ljudem združevati se za določene namene, ki so formalno lahko tudi prepovedani. Možnost združevanja je pogosto odvisna od namenov in seveda predvsem od tega, do kakšne stopnje državna oblast dovoljuje uresničevati posamezniku in njegovim skupinam človekove pravice in državljske svoboščine. S tem v zvezi tudi **svoboda združevanja kaže na demokratičnost določene družbe**, permisivnost neke oblasti in njeno pluralistično naravnost. Seveda pa je ta svoboda povsod določena z ideološkimi po-

gledi, ki vplivajo na pravno ureditev združevanja.

Ker pa je sodobna država ob koncu dvajsetega stoletja v marsičem tudi servisna institucija, ki za ljudi opravlja veliko raznih dejavnosti, mora hkrati nujno, že zaradi svojih omejenih zmognosti, prepustiti dosti opravil samim ljudem, združenim med seboj, da skrbе zase. Že iz teh razlogov jim mora omogočiti, da se združujejo glede na svoje potrebe ter interese, hkrati državi pomagajo zadovoljevati zahteve, ki so sicer preveč raznovrstne, da bi se jih lotevala državna oblast sama, razen tega pa so zanjo tudi preveč obrobne in obenem predrage, da bi jih omogočala organizirano, uspešno in v splošno zadovoljstvo tistih, ki naj bi jim bile namenjene.

Zato ima združevanje še poseben pomen. Predstavlja tudi priložnost za nastajanje, vzdrževanje in razvijanje družbenega, skupinskega in posameznikovega vedenja. In kjerkoli gre za to, **tam gre iskati tudi mehanizme za nadzorovanje vedenja**, ki imajo v prvi vrsti nalogo skrbeti za vsebino združevanja, katere sestavina je povsod tudi nadzorovanje tistega, kar se dogaja na poti do cilja in sploh pri uresničevanju zahtev ter interesov določenega združenja.

Ljudje se formalno ter institucionalizirano **združujemo za skupno izražanje** navadno le **določenega dela** sicer pestrih možnosti svojih obveznosti, pričakovanj, prizadevanj in še česa. Zato največkrat ne gre za življenjsko pomembna vprašanja na splošno, čeprav na področju političnosti, nacionalnosti, religioznosti in še česa na-

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti univerze v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

letimo na skupnosti, ki zaradi svoje zagnanosti včasih postajajo celo deviantne in odstopajo od povprečja. Zato prihaja ne le do pojavov aktivizma, marveč tudi do vsiljevanja interesov, pa celo ekstremizma in terorizma. Toda to so izjeme, ki jih ne obravnavamo, ker presegajo možnosti normalnega institucionaliziranega združevanja in delovanja.

Država dovoljuje predvsem združevanje za sprejemljive in koristne dejavnosti. Prednost daje humanitarnemu povezovanju z ustreznimi programi, s katerimi naj ljudje, kot socialna bitja, zadovoljujejo tiste posebne interese, ki niso v nasprotju s splošnimi. Zato se združujemo v stranke, društva,¹ družbene organizacije, verske skupnosti in morebiti še kakšne skupnosti, ki se jih z izjemo strank, verjetno v kontrolnem smislu ne spleča obravnavati posebej. Vse oblike pa tako ali drugače kažejo na institucionalizacijo družbe in s tem tudi na priložnost za nadzorovanje ljudi zaradi uresničevanja njihovih lastnih interesov in predvsem z njihovo lastno pripravljenostjo in prostovoljnostjo.

Združevanje je v vseh svojih oblikah organiziranje ljudi, ki je kot sistem odvisen od uspešnosti komunikacij. Komunikacije širijo čustveno toplino in delujejo tako, da se ljudje drže skupaj.² Kakršnokoli združevanje je zato skupnost z nekimi cilji, ki jih njeni člani žele doseči, ali vsaj težijo k zadovoljevanju neke posamezne trenutne potrebe. Toda to nikoli in nikjer ne poteka brez nadzorovanja. Zato dajemo temu nadzorovanju v združevanjih osrednji poudarek. Vendar o tem dosti manj vemo, kot sploh vemo o delovanju raznih oblik medsebojnega združevanja ljudi. Težko bi rekli, zakaj je bilo doslej tako malo zanimanja za kolikortoliko sformalizirane skupine in njihove dejavnosti. Znanosti, ki se ukvarjajo z deviantnim vedenjem, se z veliko pozornostjo ukvarjajo z združevanjem zaradi kriminala in deviantnosti, dokaj pa so pre-

¹ Na dan 31. 12. 1989 je bilo po Zakonu o društvih v Sloveniji vpisanih 10 846 društev. Med njimi so najštevilnejša: športna (2037), gasilska (1536), kulturno-prosvetna (1161), rdečega križa (910), strokovna (824), rezervnih vojaških starešin (541), strelska (462), lovska (449), prijateljev mladine (352) pa znanstvena, ljudske tehnike, planinska, taborniška, počitniška, šahovska, ribiška, invalidska, študentska, esperantska, filatelistična, duhovniška itd. Glej »Številčni pregled društev po stanju 31. 12. 1989, iz neobjavljene magistrske naloge ga. Sonje Kotnik, z naslovom »Društva, kot neformalni mehanizmi družbenega nadzorstva«, tipkopis.

² Anderson/Carter, s. 27.

zrle zbiranje ljudi za vedenje s pozitivnim predznakom ali celo zaradi izvajanja altruizma. Zato naj bi morebiti s kontrolološkimi pogledi na združevanje prinesli nekaj več spoznanj o institucionaliziranem povezovanju, čeprav s poudarkom na nadzorstvenih razsežnostih, ki gotovo vplivajo na diferenciacijo članstva, delujejo na različnost moči, stopnjo humanizacije in doje-manja organizacije ter razumevanje pravic posameznika in njegove prostovoljnosti.

1. Interesi ter interesne skupine

V teoriji imajo interesi³ zelo različen pomen. Ponavadi pojem dojemajo kot nekakšno nagnjenost k materialnim koristim ali celo identificiranje z njimi. Nekateri jih razumejo kot želje po čem, medtem ko jih spet drugi kratkomalo poistijo s potrebami in motivi. Marksizem pa gleda nanje kot na nekaj, kar ne izhaja iz zasebnih stališč posameznika o svetu okrog njega, marveč iz dejanskosti družbenega stanja in posameznikove objektivne utemeljenosti z njegovim razrednim položajem. Glede na vsebino razločujejo duhovni, materialni, znanstveni, umetniški, praktični in še kak drug interes in v njem ne zanemarjajo čustvenih nagnenj, tako posameznikov kot družbenih skupin, bodisi velikih bodisi malih. Zato ima interes tudi dosti sinonimov, kot so na primer težnja, hotenje, nagnjenost, simpatija, pozornost itd.

Sociološko proučevanje pa interese ločuje od ciljev, vrednot, ideologij in tudi od pojmov, ki poudarjajo biopsihološke plati človekovega vedenja, kot so nagoni, impulzi, volja, nagnjenost, težnja⁴ itd. Kot so potrebe predvsem biološke, psihološke in socialne, so tudi interesi splošni in posebni, vsaj nekatere zakonodaje jih poudarjajo v tem smislu, morebiti že zaradi regulacije posameznih področij, ki jih štejejo bodisi za družbene, bodisi za individualne, razločujejo interese tudi iz docela praktičnih razlogov. Za splošnimi interesi naj bi se skrivali interesi neke domnevne skupnosti, ki jih kot take razglašajo kake družbene elite, politične stranke, centri moči itd., in s katerimi žele utrjevati neka, prav določena verovanja, ki jih postavljajo in vzbujajo za željena družbena razmerja.

³ Latinsko »inter esse«, »interessum«, »interesse« — biti skupaj.

⁴ Sociološki leksikon, Savremena administracija, Beograd, 1982, s. 235.

Interesi pa so vedno v razmerju do vrednot, ki prav tako uravnavajo ljudi v določene smeri ali cilje, čeprav včasih sploh niso racionalni. Zato so cilji vsebinska plat posameznih interesov, ki jih gre ločevati od samega interesa. Na interese vpliva dosti vrednostnih naravnosti, kot so na primer tradicionalizem, modernizem, individualizem, kolektivizem, (ne)egalitarizem, (ne)odprtost, (ne)zasebnost lastnine, (ne)materializem, (ne)humanizem⁵ in morebiti še kaj. Diferenciacija ali **razlikovanje interesov** pa ustvarja potrebe po združevanju ljudi za morebitno uresničevanje prav določenih hotenj, ki so v skladu z njihovimi prizadevanji, motivirani iz najrazličnejših izhodišč, kot so etična, psihološka, religiozna, športna, socialna, politična in še kakšna. Doslednost v doseganju interesov posameznih interesnih skupin včasih pelje tudi do konfliktnosti, ki se kdaj pa kdaj rešuje celo z nasiljem, kar zlasti velja za narodnostne, verske, razredne in druge interese, posebno večjih družbenih skupin. Zaradi teh interesov prihaja do nasprotovanja pri drugih ljudeh, ker menijo, da se s prizadevanji za uresničevanje teh ogrožajo njihovi, tako materialno kot nematerialno. Zato je pomembno spoznavati interese ljudi, ne glede na to, ali so splošni, posebni ali individualni.

Interesi so potemtakem, četudi so »konjički«, gibalno za združevanje, zblíževanje in medsebojno sodelovanje in ljudje se prav zaradi njih združujejo v kulturne, prosvetne, umetniške, strokovne, znanstvene, športne, socialne, humanitarne in kakšne druge namene, pa tudi v politične stranke. Kolikor ne gre za politične stranke, pa ta združenja navadno ločujejo še na strokovna in na množična.

Društvo je, ne glede na hierarhijo interesov, najpogostejša pa tudi večinoma legitimna **oblika združevanja**, ki ima za uresničevanje zamisli svoj program in različno stopnjo regulacije, s katero skuša uresničevati tiste interese, zaradi katerih določeno združenje sploh obstaja. Pri tem je nepomembno, ali se ljudje združujejo zaradi altruizma ali egoizma v posamezne skupine, ki so prav zato različne narave. Ključno pri tem je, da žele delovati skupaj, ker kot posamezniki ne morejo uveljavljati svojih interesov, ker so vsak zase preveč nepomembni, da bi se »slišal« njihov glas ali preveč nemočni, revni, nesposob-

⁵ Bolčić, v Društveni slojevi i društvena svest, s 109, 110, 112.

ni, neiznajdljivi, neustvarjalni in še kaj, da bi sami dosegli tisto, kar bi radi.

Zato prihaja do skupinskega reševanja individualnih zadev, kar različne zadeve tudi racionalizira. Interesi množice posameznikov postanejo skupinska potreba, vendar se z združevanjem iz omrežja uravnava k ciljem le nekatere. Ti dobijo z združevanjem podporo zadostnega števila ljudi in dovolj moči, ko združeni posamezniki prostovoljno in s svojo organizacijo uveljavljajo lastne interese.

Interesne skupine, navadno tudi legalizirane in »priznane« od pristojne oblasti, nato **prevzemajo skrb za opravljanje določenih dejavnosti**, ki so v interesu njihovih članov, organizirajo posamezne akcije v korist članov, se odzivajo na njihove zahteve, jih vzgajajo oziroma izobražujejo in delujejo po zamislih, ki izhajajo iz programa. Kolikor nanje gledamo iz tega izhodišča, je združevanje pretežno antropocentrično, čeprav včasih njegovo vsebino pojasnjuje ali »vprega« v svoj voz tudi kaka politika ali oblast.

Bibič⁶ v konceptualnem pogledu razločuje združevanje v interesne skupine (ki delujejo na državne organe), politične interesne skupine (za politično dejavnost), skupine pritiska (z grožnjo sankcije) ter interesna združenja (za organizirano uveljavljanje volje). Ker pa nas »asociacionizem« zanima predvsem s kontrolnega vidika, se na razločke ne bomo ozirali, razen morebiti pri političnem združevanju.

2. Članstvo

Po Gestalt teoriji se za člana šteje vsak sestavni del, ki ima specifično vlogo v posamezni celoti. **Članstvo pa je razmerje med posameznikom in neko trajno strukturirano družbeno skupino**, v kateri ima posameznik nek položaj in neko vlogo. Člani imajo določene skupne cilje in napredovanje k cilju se dojema kot napredovanje vseh, čeprav ne vseh enako. Kolikor član ne sprejema skupinskih ciljev, lahko zaradi tega izgubi svoje članstvo.⁷

Za včlanjevanje, iz katerega izhajajo tudi kontrolne sestavine neke skupine, v katere se ljudje združujejo, je naprej gotovo potrebna določena **motivacija**. Motivacija pa ni le pomembna za včlanjevanje, marveč prav tako, če ne še dosti

⁶ Bibič: Interesne skupine kot predmet politične znanosti, s. 20.

⁷ Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitskih pojmova, Beograd, 1972, s. 67.

bolj, za dejavnosti, ki peljejo neko skupino k prostovoljno zastavljenemu cilju. Doseganje cilja je spet tisto, kar drži skupino skupaj, še zlasti, če so njeni interesi specifični oziroma imajo prav določen namen. To kar naj skupino ljudi, ki se združujejo za skupno doseganje namena »drži skupaj«, pa je spet bolj ali manj (ne)sebično sodelovanje in združevanje vseh tistih lastnosti ljudi, ki jim omogoča doseganje skupnih ciljev. Medsebojna **povezanost je torej ključnega pomena**. Od stopnje skupinske kohezivnosti je pogosto odvisna zmogljivost obvladovanja zaprek in premagovanja težav, kar prav tako vpliva na medsebojna razmerja in na občutek za »mi«, ne glede na to, kako je članstvo strukturirano. Kajti v nobeni skupini ni čistega egalitarizma. Povsod se ljudje razločujejo po vlogah, ki jih v skupini ali za kakršnokoli združevanje imajo. Zato so za uspešnost kateregakoli združevanja vedno v središču pozornosti blizkost članov, čustvena povezanost, pripadnost skupini; določena stopnja odvisnosti, kolikortoliko podobna usmerjenost, pa tudi čisto določeni odnosi med člani, po katerih merijo koeficient asociacije. Nanj zlasti vplivajo: red, disciplina, družabnost, občutki svobode (ali njeno pomanjkanje), vidnost posameznega člana (ali anonimnost) itd.

Sicer pa je za vstopanje v članstvo kake skupine ali združenja, ki se tudi različno formalizira, lahko zelo pomembno, tudi s kontrolnega izhodišča, **zakaj se ljudje združujejo ali pridružujejo drugim**, ki so že skupaj zaradi določenih namenov in se z njimi zblížujejo, da bi uresničevali skupne ali sorodne zamisli, ko morebiti sploh še nimajo ustreznih organizacijskih oblik. To velja za družbeno sprejemljivo ali nesprijemljivo doseganje ciljev. Tu se ukvarjamo predvsem z družbeno sprejemljivim združevanjem, čeprav tista, na drugi strani »zakona«, niso prav nič manj zanimiva. Nasprotno, še bolj, kajti pogosto so zgrajena na dosti bolj trdni hierarhiji, ki jim omogoča obstoj in s tem možnost za upiranje tako legitimni kontroli, kot konkurenci enakih združevanj, četudi s podobnimi tekmovalnimi cilji (primerjaj združbe v kriminalnem podzemlju, organiziranost mafije, teroristične skupine in še posebej razne oblike podtalnega političnega delovanja).

V čem gre torej iskati motiviranost za združevanje, vstopanje v članstvo in pridruževanje? Predvsem gre za skupno doseganje ciljev, ki so posamezniku nedostopni iz najrazličnejših razlogov katerekoli plati njegovega življenja, tako v socialnem, kulturnem, športnem, materialnem

ali kakršnemkoli drugem pogledu, vključno z insuficientnostmi njegove osebnosti, pa jih želi premagovati ali obvladovati skupaj z drugimi, ali vsaj potešiti v določeni meri, odvisno od njegove zahtevnosti. Iz tega, s čim ali zakaj se posameznik združuje, se vidi njegova motiviranost. Združenja (ali združevanja), ki imajo največ članstva, so verjetno »organizacije«, ki najbolj privlačijo ljudi in zadovoljujejo njihove interese. Če ne, pa vsaj domnevno omogočajo ljudem, da se zatekajo k njim in z njihovo pomočjo dosegaajo, vsaj deloma, »vrednote«, ki jim nekaj pomenijo. Pri tem velja še posebej poudariti, da pri nas, ljudeh, **nikoli ne gre samo za altruistične namene**, in da se celo v marsikateri pomoči skriva egoizem ali pričakuje povračilo. Toda nikoli ne gre hkrati zanemarjati dejstva, da je vsako včlanjevanje, združevanje, skupno delovanje itd. tudi določena stopnja neke socializacije, konformiranja, nadziranja, vplivanja, omejevanja, uravnavanja, vodenja in še česa. Ker pa se ljudje v tem smislu ločimo na voditelje oziroma elite, člane, somišljenike, podpornike, simpatizerje itd., je s tem ne le »članskost«, marveč tudi pripadnost in sugestibilnost zelo različna, vrednote posameznega »združevanja« različno upoštewane in dosegljivost ciljev spet različno uresničljiva ter za posameznika različno pomembna. Zato razločujejo poleg **rednega članstva še častno članstvo, pomožno** in še kakšno, kar včasih oblikuje razne podskupine, obrobne, nezadovoljne in druge, ki jih tudi zakoni imitacije ne motivirajo k posnemanju.

Seveda pri združevanju nikoli ne gre prezreti nesposobnih za samovodenje, ki včasih naravnost potrebujejo avtoriteto, cilje, razpoložljiva sredstva za njihovo doseganje in marsikaj, česar sami ne znajo doseči zaradi lastne nemoči, neztrajnosti, nedejavnosti in lastnosti, ki jih imajo. Toda, tudi to, da jim te možnosti kdo daje, jih vodi, uravnava in nadzoruje, gre gledati v pozitivnem smislu, čeprav ne vedno in s previdnostjo. Kajti v vsaki človeški dejavnosti gre obenem za nasprotja, ki imajo na enem koncu dobro in na drugem slabo.

3. Formalizacija razmerij

Za formalizacijo razmerij je nasploh potrebna določena stopnja organiziranosti. Organizacija je potemtakem sine qua non za formaliziranje razmerij med ljudmi in za kolikortoliko vsklajeno uresničevanje interesov, kajti sicer bi vsakdo

»vlekel na svojo stran«, in več članstva ko bi bilo v nekem združenju (če bi to sploh lahko še bilo), bolj bi se oddaljevali od svojih ciljev.

Organizacija je iz socialnopsiholoških izhodišč in za naš namen skupnost različnih ljudi, ki so med seboj povezani in sodelujejo, in ki tako opravljajo vsklajevalne vloge ter zaradi tega pomenijo neko celoto. Človeštva in njegovega delovanja si skozi vso zgodovino sploh ni mogoče predstavljati brez organiziranosti.

Za človeško organizacijo so ključne naslednje sestavine: organiziranost neke dejavne celote; člani, ki so med seboj na določen način povezani zato, da bi uresničevali ali dosegali sporazumno izbrane cilje; ter regulacija razmerij med njimi.⁸ Potrebne so torej organizacija, norme oziroma pravila, nadzorstvo in ukrepanje zoper neposlušne. Ljudje lahko le s skupno organizacijo dosežejo prenekatero cilje in organizacija **dobiva moč od svojih članov**. Ta moč pa je moč ne le večjega ali manjšega števila posameznikov, marveč je skupna moč, in prav v tem ima vsako združevanje svoj smisel. Organizacija vedno računa s skupno močjo, čeprav seveda tudi moč kakega posameznika ni brez pomena, toda še ta ima največkrat moč zaradi skupine ali skupin, ki stoje za njim. Če se mu odrečejo, ostaja največkrat brez moči, še toliko bolj, če krši pravila skupine, ki ga postavlja na položaj moči.

Kar je ključno za organizacijo in njeno delovanje, so **pravila vedenja**, ali obnašanja, **oziroma regulacija razmerij**. Odnosi med članstvom, vsaj kolikor zadeva cilje oziroma smotre organizacije, niso več prepuščeni neformalnim oblikam komunikacij, marveč so urejeni z normami. Vse norme, bodisi pisane bodisi nepisane, pa že od nekdanj nekaj prepovedujejo, zapovedujejo, nalogajo oziroma naročajo, vsklajujejo in še kaj, zaradi česar je **človekova svoboda nenehno omejevana**. Vsako združevanje pa si mora prizadevati ne le za vsklajenost interesov, marveč mora tudi skrbeti za ustrezen l'esprit de corps, za vzdrževanje motiviranosti biti in delati skupaj, za obnavljanje članstva, za njegovo spodbujanje in razvoj, naprežanje in čestokrat tudi za finančno sodelovanje, kolikor ne za čisto preprosti aktivizem, ki naj vzdržuje željeno kohezivnost, čeprav so pričakovanja vodstev vedno višja od ravni uresničljivosti.

Zato zahteve po formalizaciji razmerij navadno prihajajo iz »sredine«, ki jo predstavljajo eli-

te ali vrhovi združenja (v začetku tudi iniciatorji oziroma ustanovitelji). Ne glede na to, kakšni so modeli vodenja in kako prihaja do elit v skupnosti, so vedno nekateri pomembnejši od drugih in s svojo močjo, ugledom, prestižem, avtoriteto, če ne s kakimi bolj negativnimi lastnostmi, delujejo na vse druge, da jim slede. Morebiti dosti bolj zaradi koristi in privlačnosti ciljev in drugega, kot zaradi njih samih. Toda, ljudje včasih dolgo zaupajo karizmatičnim voditeljem zaradi podobe, ki so si jo ustvarili o njih in ne toliko zaradi vrednot, ki so jih ti posamezniki obetali, pa jih ni bilo mogoče več uresničiti, ker se je »čas« toliko spremenil, da ne pomenijo več ti-stega, kar so bili, in so zato postali bolj ovira kot spodbuda za napredek.

S formaliziranostjo in organizacijo postaja tudi združevanje različno **centralizirano in včasih celo birokratizirano**, če ne odtujeno, seveda odvisno od organizacije in njenega delovanja, pri čemer delitev vlog ni nikoli nepomembna. Čeprav so združevanja ljudi po namenih izredno različna in tudi njihove organizacije pogosto odvisne od števila članov, je pričakovati, da bodo majhne organizacije delovale bolj nesformalizirano, bolj pristno in neposredno, z manj obrobnega članstva in večjo stopnjo udeležnosti. Prednost imajo gotovo tudi tista združenja, ki onemogočajo različnost podkulturnih stikov, pa vendarle dopuščajo individualnost, samostojnost in podobne lastnosti, ne da bi pri tem trpele kohezivnost, recipročnost in še kaj drugega.

Medsebojna odvisnost v združevanju je torej vedno v določenem obsegu **sformalizirana in omejevana**. Zato v sformaliziranih skupinah ter institucionaliziranih človeških organizacijah prihaja do veliko kršitev vedenjskih pravil, čeprav se večina ljudi v njih vede povsem normalno. »Društveno« vedenje je pod nadzorstvom sformalizirane skupine, vse drugo pa je prepuščeno nedruštvenim normam, čeprav je tudi to vedenje, ki se navadno dogaja izven združenja čestokrat opazovano in vrednoteno skozi prirejena »skupinska očala«. Neredko tudi vedenje izven društva ne ostaja brez društvenega ocenjevanja. Toda pogosto je to odvisno od tega, ali je kdo v skupinski organizaciji višji ali nižji, boljši ali slabši in bolj ali manj pomemben, podobno kot je »formalizacija in standardizacija postopkov odvisna od obsežnosti organizacije«.⁹

⁹ Aldrich/Marsden v Handbook of Sociology, s. 373.

⁸ Glej tudi Sociološki leksikon, s. 427.

4. Pravila delovanja

Vsaka organizacija ali združenje, društvo itd., je sistem, določena ureditev, prirejena za name-ne, ki naj jim služi. »Rojeni smo v organizaciji, vzgojeni od organizacije in večina izmed nas živi pri delu za organizacijo. Večino prostega časa preživimo, ko plačujemo, igramo in moli-mo v organizaciji. Večina od nas bo umrla v organizaciji, in ko pride čas za pogreb, mora naj-višja organizacija od vseh — država, dati urad-no dovoljenje«. ¹⁰ Ne glede na to, kako posamez-ne od teorij, kot so teorija klasičnega modela, teorija človeških razmerij, strukturalistične teo-rije, neoklasična ali teorija systemskega odloča-nja¹¹ opredeljujejo in pojasnjujejo organizacijo ter kako dojemajo ključne sestavine organizaci-je, nobena ne more mimo delovanja organizacije in **pravil**, ki jih za to imajo. Ta so lahko različna, toda predvsem so **formalna in neformalna**, ali bolje rečeno, **moralna oziroma etična**.

Ne glede na to, kakšna so pravila v zgoraj omenjenem smislu, velja poudariti, da vsako pravilo vsebuje nekakšno navodilo za dejavnost, po katerem se velja ravnati. Pomeni smer, merilo, predpis itd., in hkrati vedno **razmejuje zeleno od neprimernega, škodljivega in prepovedanega oziroma nezaželenega**. Pravila ali norme vedno, zlasti če zadevajo vedenje, ločujejo konformno od nekonformnega in gotovo tudi devi-antno od nedelegantnega, če ne kar od nekrimi-nalnega. Iz pravil ali norm (pisanih ali nepisa-nih) vedno izhaja ločevanje ljudi na poslušne in neposlušne in še kakšne, katerih označevanje ima dosti bolj stigmatizirajoče posledice, ki ne-redko tudi niso brez vplivov na to, ali posamez-nik oziroma kar cele skupine sploh lahko še ostajajo v prav določenem združevanju. **Upošte-vanje pravil je potemtakem merilo za članstvo**, razlog za nagrajevanje in kaznovanje, napredo-vanje in prevzemanje posameznih vlog itd. Upi-ranje pravilom pomeni nestrinjanje z ureditvijo združevanja, kar je spet lahko razlog za raz-lične sankcije ali sploh zavračanje tistega, ki ostaja neposlušen in s tem izraža svoje naspro-tovanje.

Ker so **pravila ali norme** vedno sredstvo na-ročanja, zapovedovanja, prepovedovanja, dovo-ljevanja itd., **pomenijo hkrati tudi instrumenta-lizacijo nadzorstva**. Po svojem obstoju kličejo k nadzorovalnosti, vzbujajo potrebo po ocenjeva-

nju, vrednotenju in ukrepanju zoper kršitelje. In ne le to, zaradi racionalnosti, učinkovitosti in discipliniranja članstva, silijo k organizaciji nad-zorovanja znotraj posamezne skupine. Če ima vsaka organizacija, združenje, društvo, (pred-vsem institucionalizirana) skupina svoj namen zaradi dejavnosti, ki naj jo opravlja, ali cilj, ki naj ga dosega, vedno že **vnaprej določa mehaniz-me kontrolizacije**. Le-ti različno ustrezno obvla-dujejo nadzorovalne dejavnosti, ki sodijo v nji-hovo pristojnost in tako po svoje, z »disciplin-ske« plati, neredko tudi z ogrožanjem lastnega obstoja, ali zahtevami po poslušnosti, podred-ljivosti, ubogljivosti, opozarjajo na potrebno stopnjo konformizma, oziroma na pričakovani obseg discipline, kolikor ne celo na kaj več.

Čeprav sam obstoj norm ali pravil ter hkrati z njimi ustreznost kontrolnih mehanizmov ni vedno ključni razlog za discipliniranost, kajti vedno gre iskati motivacijo za prav določeno skupinskost v doseganju ciljev in zadovoljevanju potreb po združevanju, vendarle pravila in nor-me bistveno oblikujejo delovanje in ga uravna-vajo v poti, ki so morebiti vendarle najbolj racion-alne in potrebne. Koliko je to odvisno od ustanoviteljev, spodbujevalcev, organizatorjev, elit itd., je seveda drugo vprašanje. Toda no-beno, kolikortoliko smotro zastavljeno združe-vanje ne more brezplodno zapravljati svojega skupnega časa, sil in sredstev, marveč mora ver-jetno od vsakega člana in od vseh skupaj »iz-tisniti« tiste prednosti, znanje, zmogljivosti in vse drugo, kar je najbolj pomembno za ustvar-janje smotrov, zaradi katerih neka organizacija (skupina, združenje, društvo itd.) sploh je. In prav v tem gre videti prednosti katerekoli »re-gulacije« za skupinsko delovanje.

Ker pa so posamezna združevanja po svojem članstvu zelo številna, je gotovo nujno, da »re-gulacija« plahni, bolj ko je posamezni član od-daljen od središča in v obrobju. Zato se ponotra-njanje pravil (delovanja) nikoli ne dogaja pri vseh enako, kot tudi posameznik ni nikoli enako budno opazovan in nadzorovan. Toda, s kakrš-nimkoli pravilom ali normo se član v organiza-ciji srečuje, pomeni to zanj **formalizacijo ali standardizacijo vedenja, vabilo k skupinski eti-ki, priložnost za soglasnost ali upiranje**, more-bitni pritisk ali opozorilo k poslušnosti in še marsikaj. Na to spominjajo pisani statuti, **pra-vila, pravilniki, dogovori in sporazumi** kot pi-sane norme, pa tudi množica »vedenjskih pra-vil«, ki že neformalno izhajajo iz običajev, tra-

¹⁰ Etzioni v navedbi Anderson/Carter, s. 57—58.

¹¹ Prav tam, s. 59—60.

dicij, navad, morale itd., brez katerih ne more nobeno »združevanje«, zlasti v tistem delu delovanja, ki ostaja povsem nesformalizirano. Tega pa je večina, čeprav se zdi, da je nepomembno in obrobno.

5. Porazdelitev moči

Kadar razmišljamo o moči, vedno pomislimo tudi na oblast in avtoriteto ter hkrati na prisilna sredstva za uveljavljanje katerekoli od omenjenih treh lastnosti. S temi vprašanji sta se ukvarjala že Niccolo Machiavelli (1469—1527) in Thomas Hobbes (1588—1679). Do danes je o tem veliko napisanega, predvsem v politični sociologiji pa tudi drugod. Predvsem Max Weber (1864—1920) se je s tem ukvarjal v zvezi z organizacijo. **Moč naj bi bila sposobnost doseči poslušnost drugih in s tem tudi ubogljivost pri delovanju.** Dosega se na razne načine, čustveno, telesno, gospodarsko in še kako drugače. Ključno za moč je uveljavljanje volje tudi pri tujih odločitvah. To pa poteka bodisi legitimno bodisi nelegitimno, ali bodisi formalno bodisi neformalno. Oblasti si navadno ne moremo zamišljati brez moči. Oblast brez moči ni oblast in brez nje ne more pomeniti avtoritete. Pri tem ni pomembno, kako pridobiva, ohranja ali vzdržuje svojo moč, kajti možnosti za pridobivanje moči ni malo. O tem je čedalje več znanja ne le v teorijah o državi in pravu, marveč tudi v psihologiji osebnosti, socialni psihologiji, sociologiji družbenih skupin, tja do politologije.

Moč je torej lastnost vplivanja na posameznike ali skupine, dele družbene skupnosti in sploh zmožnost uravnavati druge na različne načine, s pametjo, iznajdljivostjo, prepričljivostjo, pronicljivostjo, ugledom, hrabrostjo, lepoto, kolikor gre za posameznika, ali s številnostjo, čvrstino, mobilnostjo, dinamičnostjo, pomembnostjo itd., kolikor gre za skupine, ki so predmet tegale zanimanja.

Združevanje temelji na prostovoljnosti, ki jo motivirajo potrebe ter interesi. Ta **prostovoljnost pa ni brez pomena za izražanje moči v formalno institucionaliziranih skupinah.** Prostovoljna združevanja vedno omejuje moč in s tem oblast nad ljudmi, ki so skupaj, ker hočejo biti, in se razhajajo, če to žele. Te okoliščine pa delujejo na soglasje, kako urejati medsebojna razmerja pri uresničevanju interesov, oziroma do-

seganju ciljev. Od tega soglasja sta seveda odvisni porazdelitev moči in »discipliniranje« članov za dejavnosti. Hierarhična ureditev moči je po eni plati prostovoljna, po drugi pa dokaj demokratična in rahla. Zato je formalno mogoče hitro dosegati spremembe v porazdelitvi oblasti, čeprav je v praksi lahko dosti drugače. Toda, ker nihče ni življenjsko pomembno vezan na članstvo v posameznih oblikah združevanja, se lahko reši vseh tegob s tem, da iz združenja izstopi, kolikor ga seveda ne izključi skupina, zaradi njegove nekonformnosti, ki je ni mogoče več prenašati, in ker posameznikovo vedenje pomeni disciplinski prestop v skupini.

Moč v skupini je vedno odvisna od položaja, ki ga kdo v njej ima. **Višje ko je nekdo na hierarhični lestvici v porazdelitvi moči, več možnosti ima, da opazuje in obvladuje druge, ki so niže oziroma pod njim.** Razpršenost moči v skupini (društvu, združenju, organizaciji itd.) pa je odvisna od stanja v njej in je lahko: anarhična, poliarhična, avtokratična in demokratična. Na oblike razpršenosti moči in njene stratifikacijske ločnice gotovo najbolj vplivajo elite ali celo posamezniki, dosti manj pa navadno članstvo, ki zato tudi ne more razkazovati svoje moči, razen nekaterih izjem, če se v kaki skupini posebej združujejo v podskupine, zaradi upiranja kaki avtoriteti ali oblasti, kar se tudi dogaja, zlasti v (političnih) strankah. **Vsaka stratifikacija, ne le v globalni družbi ampak tudi v še tako majhnih skupinah, ustvarja sistem neenakosti, prinaša diskriminacijo in ustvarja nezadovoljstvo.** S tem je vedno treba računati in razmerja moči uravnavati nenazadnje tudi z nadzorovanjem elit, mogočnikov in drugih posameznikov, ki imajo vpliv ter možnost za njegovo zlorabljanje. Zato vedno prihaja do **distribucije in redistribucije moči, uravnavanja razmerij moči in oblasti, potrebe po elekciji in reelekciji, ki temeljijo na nenehnem opazovanju in vrednotenju, merjenju sil in spreminjanju ter reorganizaciji funkcij, pomembnih za odločanje.** (Re)distribucija moči večinoma zadeva tako formalno kot neformalno socialno promovirane, kajti navadni člani v katerikoli organizaciji največkrat nimajo veliko moči in pristojnosti, kolikor seveda ne gre za resnično demokratično organizacijo. Toda koliko je takih? Zlasti ob množicah ljudi, ki se pustijo voditi, četudi v neznanu! In to ne glede na različnost v dominantnosti hierarhije, ki je lahko linearna, asimetrična in tranzitivna.

6. Avtonomnost

V politološkem pomenu je avtonomnost določena stopnja samostojnosti (zlasti tudi za naše razpravljanje) kake družbene skupine, ki obstaja v okviru države. V ožjem smislu pa je lahko posebna oblika v državni ureditvi, ki se uresničuje na podlagi prava in v okviru ustave določene ureditve, v prid posamezni družbeni skupini zaradi kakih posebnosti.¹² Iz tega izhaja, da ta samostojnost lahko pomeni tudi možnost sprejemanja posameznih pravil, ki izražajo voljo, kako reševati posamezna vprašanja v okviru avtonomnosti neke skupine, ustanovljene za prav določen namen. S tem pa je mogoče tudi pričakovati, da »avtonomna skupina« izvaja **dopusten nadzor nad dejavnostmi**, ki jih opravlja z lastnimi pravili, relativno samostojno in na kolikortoliko samoregulativen način.

Ob vsem tem pa avtonomija pomeni tudi **razmerje med delom in celoto**, ki ga v marsičem spet označuje določena samostojnost delovanja in urejevanja posameznih dejavnosti. Pri tem se kakšni skupini prepušča tudi možnost, da opravlja, rešuje ali obravnava posamezna vprašanja, ki jih država prepušča posameznim »enotam«, saj naj bi imele ali sploh bile upravičene do določene avtonomije. Iz tega razloga so posamezne »avtonomije« tudi bistvene sestavine družbenega gibanja in dinamike.¹³

Avtonomija pomeni tudi **stopnjo neodvisnosti**, možnost vzdrževanja integritete lastne organizacije, zmogljivost spoprijemati se z nevšečnostmi, ovirami in zadregami, sposobnost socializacije in vplivanja na članstvo, zmožnost oblikovati posameznikovo prepričanje, vedenje in reagiranje, moč usposabljanja ga in navdihovati za cilje, kolikor sploh ne gre za prav določeno zadovoljevanje interesov in potreb, za katere jih posamezna avtonomna enota želi tudi motivirati. Seveda odvisno od svoje organizacijske in funkcionalne usposobljenosti ter primernosti ciljev, ki naj privabljajo ljudi za predvsem prostovoljno vstopanje v posamezne organizacije.

Avtonomija oziroma avtonomnost se kaže v samostojnem urejevanju delovanja, s svojimi pravili oziroma normami, nalogami, cilji, vrednostnimi merili, vsebino dejavnosti in določeno

stopnjo enovitosti. To problematiko rešuje avtonomija na dva načina, na primarni in sekundarni.¹⁴

Primarni način pomeni nadzorovanje lastnega okolja in delovanja znotraj enote, ki naj predstavlja »svobodo od«. **Sekundarni** pa izhaja iz postavljenih ciljev, pravil in možnosti njihovega uresničevanja, ter pomeni vidik »svobode za«.

Glede na raznovrstnost združevanja in možnost institucionaliziranega skupinskega delovanja, ne glede na njuno razsežnost (ali prav zaradi nje), ta »svoboda« ni toliko problematična pri organizacijah, ki nimajo političnih ciljev in se lotevajo zadovoljevanja potreb po združevanju iz docela drugih namenov. Sicer pa **nobena državna oblast ne dovoljuje združevanja, ki ne bi bilo v korist družbeni skupnosti**, nenazadnje tudi zaradi njenih političnih ciljev. To pa je gotovo »filter«, skozi katerega prehajajo vsebinsko le tiste možnosti združevanja, ki v kontrolološkem smislu predstavljajo možnost poudarjanja določenega konformizma, njegovega izboljševanja, poglobljanja itd., kajti nobena oblast ne želi imeti sitnosti z disidenti, prevratneži, nekonformisti, revolucionarji, skrajneži in podobnimi »elementi«. Le-ti so namreč posamično dosti manj nevarni in bolj ukrotljivi, kakor bi bili, če bi se združevali za prav določen namen.

Združevanje je gotovo zaželeno, če se po svoji vsebini loteva takšnih dejavnosti, v »korist«, ki jo pogosto opredeljuje država in njena oblast, oziroma prevladujoča politika sploh. Korist je navsezadnje odvisna od vrste združevanja, ki ga določajo ljudje, ko se motivirano odločajo za zблиževanje. Toda, to je odvisno od njihove volje vse dotlej, dokler s svojim združevanjem ne postajajo moteči, dokler ne prekoračujejo dopustne ravni »svobode od«, in če se na posameznem področju vendarle ne potegujejo preveč pri »svobodi za«.

Na splošno je **avtonomnost zelo relativna** in odvisna od določene politike, nenazadnje tudi združevanja, kot človekove pravice in temeljne svoboščine. Toda preteklost še kako dokazuje, da so pravice nekaj, o čemer vedno odloča nekdo drugi, zaradi česar je v pravice same po sebi zelo težko verovati. Zato si jih je treba izboriti, saj je že Periklej (Perikles 499—429) rekel: »Svobodo si moramo sami ustvariti...«.

¹² Glej, Leksikon CZ, Družboslovje, Ljubljana, 1979, s. 25.

¹³ Glej tudi, Sociološki leksikon, Beograd, 1982, s. 17.

¹⁴ Rječnik sociologije i psihologije, Zagreb, 1977, s. 43.

»Samostojnost« je dosti bolj, to kar naj bo šele potem, ko je neko združevanje odobreno, legalizirano, registrirano ter znotraj in navzven regulirano. To pa daje oblasti ne le jamstvo, ampak tudi možnost, da posega v primeru kršitev dovoljenega. S tem pa združevanje avtonomno razširja ne le dopustne dejavnosti, ampak ima tudi dodatno možnost nadzorstva na področjih, ki so za državo obrobna. Ali se s tem za združevanje in članstvo v njem avtonomija ne spreminja v neavtonomnost?

7. Razmerja do države

Nobena država ne ostaja ravnodušna do združevanja ljudi v institucionalizirane skupine in do organiziranega zbliževanja za uresničevanje interesov in potreb, za katere so posamezniki motivirani individualno in skupinsko. Sicer dovoljuje, da se ljudje zaradi »posebnih interesov« združujejo, toda ti interesi morajo biti »v skladu s splošnimi družbenimi interesi«. ¹⁵ Ob tem bi seveda lahko razpravljali, kaj so »splošni družbeni interesi«, kdo jih določa, s čim, na podlagi kakšnih meril, komu jih določa, za kakšen namen itd. Toda s tem se oddaljujemo od bistva stvari, čeravno je zelo pomembno. Čisto preprost odgovor pa je: interese določa kdor ima moč, da to dela in da svojo voljo vsiljuje drugim, od katerih tudi zahteva, da se po njem ravna, tudi pod grožnjo sankcije. **Svoboda združevanja je očitno omejevana v katerikoli družbenopolitični ureditvi**, čeprav je utemeljevanje omejevanja lahko povsem različno in služi namenu posamezne politike. Gotovo pa je v totalitarnih in nedemokratskih družbah dosti manj možnosti za združevanja kot v drugih, čeprav nikjer ni mogoče pričakovati popolne svobode. Ta bi lahko bila včasih in za kakšen namen tudi škodljiva. Toda oblast (ni važno, kdo jo predstavlja), si vedno jemlje diskrecionarno pravico odločati, kaj je skladno »s splošnimi družbenimi interesi« in kaj ne, in v tem smislu tudi pazi še pred ustanavljanjem in med delovanjem pravnoformalno organiziranih skupin na tiste **okolščine**, ki po njeni oceni niso skladne s splošnimi družbenimi interesi.

Svoboda združevanja je omejevana vsaj dvakrat. Najprej, z določanjem splošnih interesov

¹⁵ 1. člen Zakona o društvih (Ur. list SRS, 37-429/74)

in primerjavo ali se skladajo s posebnimi ter z ocenjevanjem izvajanja posebnih interesov med delovanjem in preverjanjem, ali ne prekoračujejo področja dopustnosti. Oboje je lahko selektivna in diskrecionarna dejavnost, ki je po drugi plati zopet lahko tudi diskriminatorna. Ker je tako, **morajo tudi posebni interesi v določenem obsegu reproducirati družbo**, ji pomagati, če sama ne želi, ne zmore ali noče opravljati posameznih nalog, ali pa so zanjo tako obrobne in nepomembne, da jih prepušča samim ljudem, združenim zaradi prav določenih namenov. Ali se potemtakem del oblasti »seli« v združenja, v katerih so ljudje z njihovo prostovoljnostjo in vnaprejšnjim odobravanjem, kolikor so ozaveščeni tega procesa? Gotovo. Saj **katerokoli institucionalizirano združevanje opravlja najbolj pomembne nadzorstvene vloge**, ki so: usmerjanje, reguliranje, vplivanje in vodenje, ne glede na to, kdo in kako to izvaja, ter s kakšno sposobnostjo in uspešnostjo se dogaja. Ustavna regulacija združevanja povsod kaže, da je v interesu državne oblasti (za katero vedno stoji določena politika) omogočati in nadzorovati združevanje, tudi zaradi prednosti, ki si jih država obeta, čeprav so te različne, odvisno od tega, ali je družba avtoritarna, totalitarna ali pluralno demokratična. Narava države in njene oblasti pa vpliva na način, kako združevanje ljudi nadzoruje, usmerja, in, ali gibanja za združevanje na široko omogoča ali zatira.

V celotni problematiki razmerij med združevanjem in državno oblastjo so vedno močno v ospredju **pravil politične igre**, v kateri naj država formalno kaže (ali želi poudarjati) svojo permisivnost, hkrati ko so lahko združevanja tudi posebna prizadevanja za razkazovanje lojalnosti, vsaj do določene meje (ali vsaj do registracije). Toda o tej zanimivi problematiki pri nas še premalo vemo, da bi, zlasti s kontrololoških izhodišč, lahko temeljiteje ocenjevali spremembe teh razmerij, ki izhajajo tudi iz sprememb narave oblasti in morebitne depolitizacije, vsaj določenega števila nekaterih oblik združevanja.

Ker pa v delovanju združenj, društev in kakršnihkoli institucionaliziranih skupin postavljamo v središče pozornosti »nadzorstvo«, ki izhaja iz formalne regulative, vsaj v razmerju do države in z njo, je to nadzorovanje po eni plati državno, kot je po drugi skupinsko in samoregulativno. Država v razmerju do združevanj ureja problematiko, ki se ji zdi pomembna, globalno s

splošnimi predpisi in podzakonskimi akti, pri čemer se ne spušča v posamezna področja »društvenega delovanja« (razen v izjemnih primerih). Institucionaliziranim in pravnoformalno ustanovljenim skupinam pa prepušča, da s svojim lastnim notranjim urejevanjem, s pravili, pravilniki, postopki ali kako drugače, organizirajo svoje dejavnosti, ki jih nato tudi nadzorujejo in sankcionirajo. Pričakuje se, da življenje v teh skupinah poteka v dopustnih okvirih, pri čemer so pri nas v nekaterih društvih dopustne tudi gospodarske dejavnosti, ki pa ne smejo biti »osnovni namen društva«. ¹⁶ Sicer pa jih država nadzoruje tako vsebinsko kot materialno-finančno, kolikor ne tudi politično.

Država je zato pomemben dejavnik nadzovanja društev, s katerimi spušča nadzorstvo navzdol do članstva, ne sicer nadzorstvo na splošno, ampak predvsem »kontrolizacijo« tistega področja, za katero je bilo neko društvo ustanovljeno. To pa je seveda razširjanje kontrolne »kapilarnosti« v družbeni prostor, kar se najpogosteje niti ne občuti, zaradi njene vsebinske zamaskiranosti.

8. Simboli (skupinski simbolizem)

Združenja že od nekdaj označujejo simboli, ki so zato, da že navzven predstavljajo določena hotenja, interese, potrebe in vse drugo, zaradi česar simboli za človeštvo sploh imajo pomen, in kar človek želi izražati z njimi. Simboli so določeni znaki in znamenja, s katerimi se predstavlja nek pojem ali opozarja nanj, neka podoba, s katero se želi popredmetiti nek abstraktni pojav, ki je enakovreden njegovemu pomenu. Vsebuje asociativne in sugestivne sestavine in je tudi izraz nečesa duhovnega. ¹⁷ Glede na to, imajo simboli za »združevanje« predvsem določen psihični pomen, s katerim izražajo neke odnose, pomembne za zunanji svet in za ljudi — člane posameznih skupin. S simboli se nenehno izraža posameznikova in društvena pripadnost in pomeni, ki se jih tudi s simboli skuša doseči. Največkrat so to izrazi, ki jih je lahko dojemati s čutili, ¹⁸ in vzbujajo zveze z nečim, kar se želi vzpostaviti, to pa je zveza s posameznikom oziroma s skupino in v našem pomenu z neko idejo,

predstavo, zamislijo ali pa kratkomalo z organizacijo ali skupino. Določen simbol opozarja svoje in druge ljudi ne le na obstoj, marveč tudi na določen pomen v družbenih skupnostih. S simboli se želi poudariti, da neka skupina opravlja neko bolj ali manj pomembno vlogo, ki je morebiti zanjo in za druge celo tako pomembna, da se mora navzven predstavljati s prav določenim znamenjem.

Simbole kot znake proučuje hermenevtika, v katero sodi tudi spoznavanje ali, znaki ustrezno in predvsem resnično izražajo tisto, kar naj predstavljajo. Zato je smisel simbolov predvsem v komuniciranju, ne le članstva, ki se predstavlja z določenim znakom, marveč tudi z drugimi družbenimi subjekti. Simboli torej vzpostavljajo ustrezne interrelacije ¹⁹ v družbeni strukturi, zlasti ker: obeležujejo obstoj tistega, kar žele predstavljati (za naš namen neko institucionalno združeno skupino); napotujejo na vse tisto, kar označujejo v funkcionalnem smislu; prenašajo pomen, ki ga naj predstavljanje ima, ter izražajo določeno samostojnost, v našem pogledu, organizacijo, ki jo označujejo.

Iz tega gotovo izhaja, da imajo simboli tako emocionalni, obujevalni, kot politično ideološki in še kakšen drug pomen, ki ga morebiti v organizaciji, ki jih predstavljajo, še posebej goje, vzdržujejo in razvijajo navznoter in navzven, seveda odvisno od moči, ugleda, prestiža in še marsičesa, kar izhaja iz vsebine nekega združevanja in njegove vloge v družbi.

Zato posebno politične simbole opredeljujejo kot znake, ki v pomembnem obsegu obeležujejo izvajanje moči, medtem ko so nepolitični drugačni in pomenijo opredeljevanje najrazličnejših oblik socialnega vedenja, ki je sestavljen iz različnih dejavnosti, ²⁰ in ki jih predstavljajo tudi s pomočjo simbolov. Zato simboli označujejo najrazličnejšo fizično, socialno, estetsko, versko, moralno in drugo dejanskost in nedvomno hkrati tudi kulturne tradicije, ideje in verovanja, kolikor nanje gledamo s socioloških gledišč in kot posledico konvencij med ljudmi, ki se žele ne le identificirati, marveč tudi predstavljati z določeno simboliko.

»Simbolizem«, o katerem razpravljamo, povezan z različnostjo hotenj ljudi, pomeni pluralizem, razslojenost, divergentnost in gotovo tudi

¹⁶ 10. člen Zakona o društvih.

¹⁷ Glej, Filozofski rječnik, Zagreb, 1989, s. 301.

¹⁸ Glej Sociološki leksikon, s. 753.

¹⁹ Rječnik sociologije i socialne psihologije, s. 709.

²⁰ Glej, A Dictionary of Social Sciences, s. 711.

konfliktnost, v kateri simboli izražajo družbeno razklanost in ne le različno urejenost, pripadnost in pluralnost. Glede na to so simboli združenj le **zunanji čutni znak dosti bolj globoke mišljenjske ali kakšne druge naravnosti**, ki izhaja iz potreb ter interesov, za katere se je ljudem vredno ne le potegovati, marveč pogosto tudi boriti, in kot vidimo, tudi z orožjem v roki dosegati svoje cilje, včasih celo za ceno smrti.

Simbolika je torej, če gre za ideološko, politično, narodnostno, versko itd., odraz predstavljanja idej, misli, čustev, prepričanja in še česa, kar je dogovorjeno v družbenih skupinah, ki svojo vsebino žele včasih ustvarjati, oziroma dosegati tudi na račun ali v škodo drugih. Glede na to simbolizmu posvečajo precejšnjo pozornost. Neredko je zaničevanje kakih simbolov razlog za spopade med skupinami in ljudje celo umirajo za simbole in za tisto, kar predstavljajo.

K simboliki pogosto sodijo tudi posamezni rituali, navade, običaji in včasih celo prav določeni izrazi. Od vseh se pričakuje, da bodo imeli nek uporabni, konkretni in čustveni pomen za ustvarjanje podobe, ki si jo neka skupina želi ustvariti, obdržati in razvijati. Pogosto se skupinske simbole ali pripadnost, ki izhajajo iz prav določenega združevanja, razkazuje tudi z nošo, oblačenjem, okraski, tetoviranjem, barvo las, glasbo in njenim izvajanjem, določitvijo krajev za shajanje itd. Smithova²¹ v povezavi z okoljem razločuje štiri področja simbolizma: asociativnega, kulturno pogojenega, simbolizem domačega in arhetipični simbolizem. Čeprav se ta simbolizem nanaša predvsem na prostor, pa prav tako v marsičem prihaja v poštev za združevanje in označevanje lastnosti ter dejavnosti skupin.

Sklep

Z »združevanjem« se tu ukvarjamo kot z možnostjo, ko ljudje zaradi svojih potreb ter interesov oblikujejo ustrezno povezovanje, ki jim omogoča skupno doseganje nekih, največkrat vnaprej določenih ciljev. Iz razprave o tem pa izpuščamo tiste skupine, ki nastajajo neformalno. Kajti, tu gre predvsem za skupinskost z določeno, lahko bi rekli pravno-formalno institucionalizacijo, čeprav se pri tem ne ukvarjamo z

administrativnimi vprašanji. Toda vsaka formalizacija je vezana na preverjanje, odobravanje in regulacijo, kar opravlja država s svojimi mehanizmi nadzorstva. Zato je normalno, da tudi zbiranje, združevanje, povezovanje, skupinsko delovanje itd., za prav določene cilje in namene, ne poteka brez soglasja in nadzorstva države, ki želi tako obvladovati ne le posameznika, ampak še toliko bolj njegova združenja, ki so lahko toliko bolj nevarna, kolikor več somišljenikov je zbranih v njih s skupnimi interesi in potrebami in kolikor bolj so agresivni pri njihovem uveljavljanju. Toda tudi to nam je okvir za drugo, in sicer za kontrolno problematiko, ob domnevi, da ni človeške dejavnosti, ki ne bi bila nadzorovana, in če je že samo združevanje, zbiranje ljudi za skupinsko delovanje itd., nadzorovano od države in to od ustanovitve, prek delovanja, do prenehanja obstoja, potem tudi združeno delovanje ne more potekati brez institucionaliziranja ali notranjega nadzorovanja članstva. Saj navsezadnje nihče, ki se pridružuje drugim zaradi neke vsebine, ne more početi, kar bi hotel, marveč mora predvsem upoštevati norme, oziroma pravila združenja, če ne nasploh, pa gotovo v tistem delu, ki kakorkoli povezuje ljudi za doseganje prav določenih ciljev in namenov. In če so cilji in nameni bolj ali manj skupinsko dogovorjeni, potem so tudi poti do njih več ali manj določene in zapuščanje teh poti navadno ni dopustno.

To seveda pomeni, da katerokoli sformalizirano skupinsko delovanje za doseganje določenih ciljev ali za zadovoljevanje prav določenih potreb zahteva pričakovano stopnjo konformnega vedenja in kolikor toliko disciplinirano upoštevanje individualnega in skupinskega obravnavanja. Zato je v ospredju naše pozornosti skupinski konformizem institucionaliziranih prostovoljnih organizacij, ki imajo tako kot katerekoli druge formalne ali neformalne skupine, lastna sredstva za doseganje poslušnosti svojih članov. Poudarek je gotovo »na svojih«. Trdnost in čvrstost navznoter pa je potrebna tudi za moč navzven. Ni formalno združene skupine, ne glede na to, za kaj je ustanovljena, ki ne bi razkazovala svoje moči do drugih, v imenu »stvari«, za katero je ustanovljena. Zlasti to velja za politična združevanja. Ustvarjanje »pritiskov« torej ni nepomembno in iz tega izhaja tudi konfliktnost interesov, ki so pogojeni z vizijami o nečem in za kaj. Zaradi uspešnosti navzven in zaradi

²¹ Smith, P. F.: The Dynamics of Urbanism London, Hutchinson, 1974, v navedbi Polič et al: Anthropos 1981, IV—IV, s. 209.

zmogljivosti zadovoljiti potrebe navznoter, si vsako združevanje prizadeva za kohezivnost članstva, ki ga mora motivirati in držati na določeni stopnji delavnosti, čeprav pretežna odgovornost za uspešnost leži na majhnem krogu vodilnih, aktivnih ali elite. Le-ti navadno predstavljajo združenje in imajo moč nad drugimi, to moč pa lahko različno izvajajo, bodisi permissivno, bodisi represivno. Brez **nadzorovanja ne gre nikjer** in zanj je potrebna spet določena stopnja organiziranosti, bodisi formalne bodisi neformalne, ki spet pozna bodisi pozitivno bodisi negativno sankcioniranje vedenja.

Kolikor združevanje ljudi poteka predvsem prostovoljno, je gotovo v tem iskati razloge za permissivno doseganje poslušnosti. Zato naj bi v teh in tako sformaliziranih skupinah prej kot kaznovalne uporabljali **nagrajevalne oblike discipliniranja**. Kajti discipliniranju in normaliziranju se posameznik v teh organizacijah lahko že prej izogne z izstopom, ne da bi čakal na negativne sankcije, hkrati ko se **večina anomalij, nepravilnosti, neposlušnosti, nedejavnosti itd., lahko odpravlja na nesformaliziran način**. Torej mimo in brez institucionaliziranega ukrepanja

zoper neposlušne ali celo škodljive. Ker pridruževanje interesnim skupinam nikoli ni življenjskega pomena, je to hkrati tudi razlog za **ohlapanost discipline** po eni strani, kot je lahko po drugi možnost za prostovoljno »prilagajanje, integracijo, iskanje ciljev, strukturno preživljanje in strukturno spreminjanje.«²² Ob formalno enakih razmerah pa je participacija« vezana na družbeno aktivnost posameznikov in skupin in na proces odločanja.«²³ Discipliniranost je torej motivirana z interesi združevanja, je v določenem obsegu tudi sebična čeravno ne gre izključevati altruističnih razlogov.

Formalno združevanje je iz kontrolnih razlogov toliko bolj zanimivo, kolikor bolj gre za posebnost interesov ter različnost ciljev in sredstev, ki si jih združenja postavljajo. **Nadzorovanje članov znotraj pa služi predvsem za potrebno stopnjo kohezivnosti**, da lahko elite »legitimno« predstavljajo svoje skupine.

Rokopis končan 9. aprila 1991.

²² Anderson/Carter, s. 78.

²³ Markič B., s. 1205.

LITERATURA

1. Agassi, J.: Institutional individualism. *The British journal of sociology*, London 26/1975/2, s. 144—155.
2. Aldrich, H. A., Marsden, P. V.: Environments and organizations. V: *Handbook of criminology* / ed. N. J. Smelser. London [etc.], Sage 1988, s. 361—392.
3. Anderson, R.; Carter, I.: *Human behavior in the social environment*. Chicago, Aldine 1974, 181 s.
4. Bates, F., Bacon, L.: The community as a social system. *Mental health digest*. Washington 4/1972/8, s. 11—14.
5. Bernik, I.: Oblast, norme in sankcije ter družbena neenakost. *Anthropos*, Ljubljana (1985) 1—2, s. 404—413.
6. Bernik, I.: Sociološki pojem društvene nejednakosti. *Sociologija*, Beograd 25/1983/2—3, s. 287—310.
7. Bibič, A.: Interesne skupine kot predmet politične znanosti. *Anthropos*, Ljubljana /1970/3—4, s. 12—32.
8. Binder, R.: Gruppe — die graue Eminenz. *Erzieher Blatt*, Graz /1975/100, s. 34—40.
9. Binder, R.: Sozio-Psycho-Gramm der Gruppe. *Erzieher Blatt*, Graz /1975/103, s. 96—102.
10. Bojanović, R.: Psihološka klima organizacije. *Psihologija*, Beograd 20/1987/3—4, s. 68—78.
11. Bolčić, S.: Interesi društvenih slojeva i determinante njihovog formiranja. V: *Društveni slojevi i društvena svest*. Beograd, Centar za sociološka istraživanja 1977, s. 65—120.
12. Dekleva, B.: Družbeno nadzorstvo in predstava o človeku v psihologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 39/1988/3, s. 189—197.
13. *Dictionary of the social sciences* / ed. J. Gould, W. L. Kolb. Toronto, The Free press 1964, s. 38—39, 46—47, 429, 641—642, 710—711.
14. *Družboslovje*. Ljubljana, Cankarjeva založba 1979, s. 24—25, 175. (Leksikoni Cankarjeve založbe).
15. Đurić, S.: Interakcionistički pristup u savremenoj psihologiji ličnosti. *Psihologija*, Beograd 16/1983/1—2, s. 49—64.
16. Feldman, R. A.: Power distribution, integration, and conformity in small groups. *American journal of sociology*, Chicago 79/1973/3, 639—664.
17. *Filozofijski rječnik*. 3. dop. izd. Zagreb, Matica Hrvatska 1989, s. 21, 43, 136, 149, 227, 236—237, 253, 301.
18. Gjanković, D.: O interesnim grupama. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Beograd 22/1963/4, s. 502—515.
19. Godina-Vuk, V.: Težave s socijalizacijom (v noviji jugoslovanski družboslovni literaturi). *Anthropos*, Ljubljana /1988/1—3, s. 114—142.
20. Goričar, J.: Družbena moč kot dejavnik razslojevanja. *Teorija in praksa*, Ljubljana 8/1971/2, s. 204—222.

21. Hare, A. P.: **Handbook of small group research**. 2nd ed. New York; London, The Free press 1976, 781 s.
22. **Ideological dilemmas**. London, Sage 1988, 180 s.
23. Jerebić, V.: Morala in vzgoja, **Anthropos**, Ljubljana /1983/3—4, s. 117—126.
24. Joksimović, S.: Motivi pomaganja i drugih vidova prosocijalnog ponašanja. **Socijalna politika i socijalni rad**, Beograd 26/1990/2—3, s. 26—33.
25. Kerševan, M.: Razredi in sloji. **Teorija in praksa**, Ljubljana 11/1974/7—8, s. 689—711.
26. Klinar, P.: Socialne mobilnosti in socialne kontrole. **7th World Congress of Sociology**, Varna 1970, 26 str.
27. Kos, A.: Zapisi s konference Mednarodnega združenja za prostovoljna prizadevanja v Washingtonu. **Socialno delo**, Ljubljana 28/1989/4, s. 412—423.
28. Kotnik, S.: **Društva kot neformalni mehanizmi družbenega nadzorstva**. Magistrsko delo. Ljubljana, samozal. 1990, 123 s.
29. Le Bon, G.: **Psihologija gomila**. Zagreb, Globus 1989, 192 s.
30. **Leksikon Cankarjeve založbe**. Nova izd. Ljubljana 1988, s. 71, 652—653, 950—951.
31. MacKenzie, K. R.: Group norms: importance and measurement. **International journal of group psychotherapy**, New York 29/1979/4, s. 471—480.
32. MacKenzie, R.: Measurement of group climate. **International journal of group psychotherapy**, New York 31/1981/3, s. 287—295.
33. Markič, B.: Društva in družbene organizacije kot del samoupravne strukture družbe. **Teorija in praksa**, Ljubljana 9/1972/8—9, s. 1204—1211.
34. Martin, P.; Bateson, P.: **Measuring behaviour**. Cambridge [etc.], Cambridge University press 1987, s. 106—115.
35. McAdam, D., McCarthy, J. D., Zald, M. N.: Social movements. V: **Handbook of criminology** / ed. N. J. Smelser. London [etc.] Sage 1988, s. 695—737.
36. Milić, M.: Značaj određivanja motiva u dobrovoljnom radu. **Socijalna politika i socijalni rad**, Beograd 25/1989/2—3, s. 155—162.
37. **Mladi i neformalne grupe** / S. Joksimović [et al.]. Beograd, Istraživačko izdavački centar; Centar za idejni rad 1988, 291 s.
38. Musek, J.: Novejše koncepcije in raziskovanja altruizma — regulativni dejavniki altruističnega obnašanja. **Anthropos** /1987/5—6, s. 213—232.
39. Musek, J.: Novejše koncepcije in raziskovanja altruizma: biološki, psihosocialni in osebnostni vidiki altruizma. **Anthropos**, Ljubljana /1987/3—4, s. 148—167.
40. Musek, J.: Temeljne kategorije in dimenzije vrednot ter vrednostne usmerjenosti. **Anthropos** Ljubljana /1986/1—2, s. 49—57.
41. Pantić, D.: Vrednosti i ideološke orijentacije društvenih slojeva. V: **Društveni slojevi i društvena svest**. Beograd, Centar za sociološka istraživanja 1977, s. 269—406.
42. Pogačnik, V.: Struktura osebnosti in individualne vrednote. **Anthropos**, Ljubljana /1985/1—2, s. 307—317.
43. Pogačnik, V.: Struktura osebnosti in vrednote. **Anthropos**, Ljubljana /1986/1—2, s. 58—65.
44. Polič, M. [et al.]: Pomenske in vedenjske značilnosti različnih okolij. **Anthropos**, Ljubljana /1981/4—6, s. 207—217.
45. Popović, B.: Ličnost, pravda, autonomija. **Psihologija**, Beograd 14/1981/3, s. 3—31.
46. **Posvetovanje o novi pravni ureditvi društev: (Zbornik referatov s posvetovanja v Ljubljani 4. marca 1975)**. Ljubljana, Inštitut za javno upravo 1975, loč pag.
47. **Rječnik sociologije i socijalne psihologije**. Zagreb, Informator 1977, s. 13, 43, 112, 225—226, 359, 454—455, 671, 702—703.
48. Rus, V.: Nekateri problemi psihološkega preučevanja vrednot. **Anthropos**, Ljubljana /1979/1—2, s. 170—179.
49. Scull, A. T.: Deviance and social control. V: **Handbook of criminology** / ed. N. J. Smelser. London [etc.], Sage 1988, s. 667—693.
50. Sekulić, D.: Vrijednosne orijentacije kao faktori organizacionog ponašanja. **Sociologija**, Beograd 18/1976/3—4, s. 283—296.
51. **Sociološki leksikon**. Beograd, Savremena administracija 1982, s. 5, 14—15, 17, 95, 100—102, 221—222, 235—236, 427—428, 462—468, 712, 753.
52. Stevanović, B.: **Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičnih pojmova**. Beograd, Savremena administracija 1972, s. 12—13, 42, 43, 67, 196—197, 294, 326, 344—345, 395, 485, 577.
53. **Svoboda združevanja: pravni memorandum** / B. M. Zupančič. Ljubljana, Magellan 1989, 321 s.
54. Šebart, M.: O namenih in stilih vzgajanja nekoliko drugače. **Iskanja**, Ljubljana 7/1990/9, s. 48—69.
55. Šinkovec, B.: Interesno združevanje ali zakon o strankah? **Pravna praksa**, Ljubljana 8/1989/7, s. 5.
56. Šuković, F.: Male socijalne grupe: njihova realnost i pojmovno određivanje. **Psihologija**, Beograd 11/1978/1—2, s. 147—154.
57. **Uvod v sociologijo: Druga knjiga** / ur. P. Jambreč. Ljubljana, Univerzum 1979, 376 s.
58. Visković, N.: O pravičnosti. **Anthropos**, Ljubljana /1983/3—4, s. 185—200.
59. **Zakon o društvih**: s komentarjem in primerom pravil društva. Ljubljana, Delo 1975, 96 s.

Seznam pripravila Marija Milenković.

Associating as Social Control

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana, Yugoslavia.

Any kind of associating of people is based on voluntariness. A state generally approves only such associations as conform to its general interests, which develop according to its political starting points. People join together for common interests or to meet certain needs which they could not achieve by themselves or individually. Associating is possible because the state allows only certain »service« activities, others can be provided by people themselves, whether under the state's supervision or its restriction. Members of parties, associations, societies, social organizations, religious communities and so forth are controlled either by the state or by mechanisms of the respective associations which observe at least that part of their behaviour which arise from the nature of the association. For this reason the life of associations is, to some extent, formalized or regulated. Behaviour within them is supervised and controlled formally by specially assigned mechanisms and informally by such mechanisms as exist in society in general, i. e. by customs, habits, traditions, rituals, etc.

Voluntariness also has an influence on the manifestation of power in institutionalized groups. Those who direct them, however, have greater possibilities of control over other people than those who are far away from the centre of power. For this reason leading positions and special control mechanisms are crucial agents in maintaining conformism and disciplining members, in spite of a possible spirit of democracy and selfdependency. These are externally manifested by symbols as well, which visibly express communication and an influence on firmness within and emphasize the power emanating outwards. Any associating is motivated by objectives which have to be achieved for its membership which is the more powerful the more cohesive and penetrating it is and the better it represents its own interests.

Key words: social groups, interest groups, associations, forms, operation, mechanisms of social control.

UDC: 316.738:316.353